

Kitap Tanıtımı

Câhiliye Şiiri Üzerine

Şaban Karataş

Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2003, 199 sayfa.

Hasan Taşdelen

Yard. Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Kitap bir tercüme olduğu için iki ana bölüm halinde tanıtmayı uygun gördük. Birinci bölümde kitabın içeriğinden bahsedilecek; ikinci bölümde ise yapılan tercüme hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

A) Kitabın İçeriği

1889 yılında Mısır'da doğan Tâhâ Huseyn, 1902'de Ezher'e girdi. 1914 yılında "*Zikrâ Ebi'l-Alâ*" adlı doktora tezini hazırladı. (Tercümenin başında bu tezin adı "*Tarihü Ebi'l-Alâ*" şeklinde verilmiştir.) Aynı yıl hükümet bursu ile Fransa'ya giden Tâhâ Huseyn, Emile Durkheim'ın (1858-1917) danışmanlığında hazırladığı İbn Haldun'un toplum felsefesine dair tezinin kabulünü müteakip 1919 yılında Mısır'a döndü. 1928'de Kahire Üniversitesi dekanlığına, daha sonra da sırasıyla Millî Eğitim Bakanlığında müsteşarlığa ve Millî Eğitim Bakanlığına atandı.

Bu saydıklarımız dışında da birçok görevlerde bulunan Tâhâ Huseyn 1973 yılında vefat etmiştir.

Tercümesini tanıtacağımız eserinin orijinal adı “*Fi’s-Şi’ri’l-Câhili*” dir. 1926 yılında Kâhire’de neşredilen bu eser, dile getirdiği iddialar açısından o zaman büyük çalkantılara sebep olmuş ve mahkeme kararı ile ikinci kez yayınlanması yasaklanmıştır. Bunun üzerine Tâhâ Huseyn bir yıl sonra, kitabında yer alan ve tepkilere sebep olan görüşlerini biraz daha yumuşatmak suretiyle “*Fi’l-Edebi’l-Câhili*” adıyla yayınlamıştır.

Söz konusu kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de, Arap Edebiyatı ve Şiirine yaklaşılrken nasıl bir metot izlenmesi gerektiği üzerinde duran Tâhâ Huseyn, gelenekçi bakış açısına sahip yazarların, yaklaşım yanlışlığı yüzünden hataya düştüklerini belirterek, en iyi yaklaşımın Descartes’in felsefede uyguladığı sistemin (Kartezyen) edebiyata uyarlanmasıyla elde edilebileceğini belirtir. Bu yöntemle göre, bir konu ele alınırken bütün ön kabullerden soyutlanarak boş ve tarafsız bir zihinle mesele değerlendirilmelidir. Nitekim, yazar bu eseri bu metotla kaleme aldığını defaatle vurgulamakta; edindiği kanaatlere bu yöntem neticesinde sahip olduğunu belirtmektedir.

Tâhâ Huseyn, sağlam bir tarih anlayışıyla konuya yaklaşılacak olursa, Câhiliye Şiiri adını verdiğimiz İslâm öncesi şiirin bize, güvenilir yollarla gelmediğini belirtir. Zira, bunların tamamı şifâhî rivayete dayanmaktadır ve yazılı kaynak olan kitabelerin sayısı da o zamanki edebî ve sosyal hayatı günyüzüne çıkarmaktan çok uzaktır. Bununla birlikte, Câhiliye şiirinin sadece İslâm’a yakın olan dönemlerinden bize -çok az bile olsa- sağlam olarak geldiğini ifade eden Tâhâ Huseyn, bu şiiri doğrulamak için elimizde asla şüpheye mahal olmayan bir kaynak “Kur’ân” bulunduğunu belirtir. (s. 37). Bu yüzden eserin çeşitli yerlerinde, Kur’an’ı doğrulamak ve anlamak için Câhiliye şiirinin kullanılmasının mümkün olmadığını, aksine, bu şiirin anlaşılması için Kur’an’a müracaat etmek gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. (s. 38).

Bu noktadan hareketle, Tâhâ Hüseyin, şu anda elimizde bulunan ve Câhiliye dönemine nispet edilen şiirler hakkındaki ilk şüphe-sini dile getirir. O da şudur: Kur’an’ın birçok âyetinden anlaşıldığına göre, Mekke’de putperest bile olsa İslâm öncesi canlı bir dinî hayat vardı. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de yer yer müşriklerin Hz. Peygamber’le giriştikleri polemiklere işaret edilmiştir. Şiir toplumsal hayatın aynası olduğu halde, neden müşriklerin bu canlı (!) putperest dinî hayatından şiirlerde hiç bahsedilmemektedir. (s. 48) Yazar bunu şöyle cevaplar: Zira bu şiirler İslâm sonrasında uydurulup, Câhiliye dönemi şairlerine izafe edilmiştir.

Tâhâ Huseyn'in cahiliye şiirinin sahihliğine yönelttiği ikinci şüphe de, bu şiirlerde kullanılan dildir. Geleneksel kaynaklarda geçen ve Arapların tarihini Adnânîler ve Kahtânîler olmak üzere ikiye ayıran; Kahtânîler'i saf Arap, Adnânîleri ise müsta'ribe (Araplaşmış) olarak kabul eden rivayetleri kökten reddeden Tâhâ Huseyn, yeni araştırmaların Güneyde konuşulan dil ile Kuzeyde konuşulan dil arasında temelde ayrım bulunduğunu ispat ettiğini belirterek, bu dil teorisinin (Kahtânoğulları-Adnânoğulları) dinî, siyasî ve iktisadî ihtiyaçların etkisi ile sonraki asırlarda oluşturulduğunu iddia eder (s. 46). Bunu takip eden satırlarda ise bu kitap hakkında en çok tartışmaya sebep olan cümlesini okuyucuya takdim eder:

"Hem Tevrât ve hem de Kur'ân, İbrahim ve İsmail'le ilgili çeşitli haberleri anlatmaktadır. Ancak bu iki ismin Tevrat ve Kur'ân'da geçmesi, ilgili kıssaların İbrahim oğlu İsmail'in Mekke'ye hicret ettiğini ve Müsta'ribe (Araplaşan) Arapların burada neş'et ettiklerini ispatlaması bir yana, onların tarihsel varlıklarını ispatlamaya yeterli değildir." (s. 46).

Tâhâ Huseyn, böyle bir soy üstüresinin hemen benimsenmesinin ardında o zamanki siyasî ve ekonomik durumu gerekçe gösterir.

Birinci Bölümde, iki temel sebebe dayandığı cahiliye şiirinin intihal olduğu görüşünü -ki bu sebepler, var olduğu yeni araştırmaların ışığı altında kesinleşmiş bulunan Arap kabileleri arasındaki dil farklılıklarının şiirde görülmemesi ve Kur'an'da dile getirilen toplumsal hayatın şiirde yansıma bulmamış olmasıdır- İkinci Bölümde şairleri şiir intihaline iten sebepleri ele alarak zenginleştirmeye çalışır. Bu meyanda, şiir intihali konusunda Arapların yalnız olmadığına işaret eden Huseyn, daha önce de eski Yunan ve Roma toplumlarında, benzer sebeplerden dolayı, aslı astarı olmayan çeşitli üstürelerin türediği, bu yüzden böyle bir durumun Araplarda da görülmesinin garip karşılanmaması gerektiğini dile getirir (s. 60).

Bu girişten sonra şiir uydurma sebeplerini, siyasî emeller, dinî duygular, o zamanki yaygın bir edebî tür olan kıssacılık, kabile ırkçılığı/milliyetçilik (şuûbiye), ravilerin kişisel zaafı olarak sıraladıktan sonra, bu başlıklar altında dile getirdiği iddiaları ispat etmek için çeşitli örnekler sıralar.

Kitabın Üçüncü Bölümünde ise "Şiir ve Şairler" ele alınmaktadır. Tâhâ Huseyn, bu bölümde bir önceki bölümde genel olarak belirtilen şiir uydurma sebeplerinden sonra, bugün elimizde bulunan şiir metinlerinin ne derece güvenilir olduğunu göstermek için, çeşitli şairler ve bunlara nisbet edilen şiirleri ele almaktadır. Ele aldığı şairler, İmru'ul-Kays, Abid, Alkame, 'Amr b. Kamie, Mühelhil ve

Celile, Amr b. Kulsûm, el-Hâris b. Hillize, Tarafe b. El-Abd ve el-Mütelemmis'tir.

Tâhâ Hüseyin zaman zaman şiirlerin şekli yapısı, şiirlerde kullanılan ifadeler, kelimeler ve şiirin aruza uygun olup olmaması gibi hususlardan, zaman zaman da şiirlerde ele alınan konular ve bunların ifade edilme tarzından hareketle, bu şiirlerin ancak çok küçük bir kısmının orijinal olduğunu, bu şairlere nisbet edilen divanların ise hemen tamamının intihal olduğunu ileri sürmektedir. Hatta bu konuda bir adım daha ileriye giden Hüseyin, İmru'ul-Kays (s. 133) ve Amr b. Kulsûm el-Hâris b. Hillize'nin (s. 160) tarihsel bir kahraman olmaktan çok, birer kıssa kahramanı olduğunu dile getirir.

Tâhâ Huseyn eserini iki mülâhaza ile sona erdirmektedir:

Birincisi: İster Hicaz Arapları, ister Yemen Arapları olsun tarihin çeşitli dönemlerinde yaptıkları göçler bu iki Arap topluluğunun birbiriyle karışmasına ve Farslarla ilişkiye geçmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda şiir doğmuştur. Ancak bütün bunlar miladi dördüncü asırdan önce olmuştur. Daha sonra bu şiir kaybolmuştur. Miladi altıncı asırdan itibaren ise bu şiir yaygınlaşmaya başlamıştır. Bizim bugün için elimizde olan şiir İslâm'ın zuhuruna yakın dönemlerdeki şiirdir. Daha önceki dönemlere ait şiirler sadece hatıralarda kalmıştır (s. 176-177).

İkincisi: Bu kitabı okuyanlar, eserin her yerinde tekrar edilen edebî şüphelerden dolayı içlerinde bir burukluk hissedebilirler. Halbuki bu edebî şüphenin hiçbir zararı yoktur. Zira şüphe kesin bilginin kaynağıdır (s. 177).

B) Tercüme İle İlgili Değerlendirme

Mütercimim kullandığı dil, genel itibari ile anlaşılır bir dildir. Ancak zaman zaman anlamakta zorlandığımız cümleler oldu ki bunların bir kısmına aşağıda işaret edeceğiz. Yine mütercimim, tercüme-yeye açıklayıcı dipnotlar eklemesi takdire şayandır. Bu dipnotların oldukça faydalı ve yerinde olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca kitabın sonuna bir de dizin eklenmiştir ki okuyucu ve araştırmacı için ne kadar faydalı olduğunu izah etmeye gerek yoktur.

Bununla birlikte kitapta zikredilen önemli şahısların vefat tarihleri –belki de orijinal metinde bulunmadığı için- verilmemiştir. Vefat tarihlerinin verilmesinin okuyucu açısından ne kadar gerekli olduğunu zikretmeye gerek yoktur. Zira, eser Arap Edebiyatı tarihi ile uğraşanlar için bir kaynak kitap mahiyetini taşımaktadır.

Tercümede dikkatimizi çeken hususlardan biri de, mütercimın orijinal metinde olmayan maddelendirmelere sık sık başvurmuş olmasıdır. Bunların bir kısmı konunun kolay anlaşılması açısından yerinde olmakla beraber, çoğu zaman gereksiz olduğu görülmektedir.

Mütercimın tercüme için Tâhâ Huseyn'in daha sonra basılan *"Fi'l-Edebi'l-Câhili"*sinin yerine, -ki mütercim kitabın hemen başında bu esere işaret etmiştir- neden bu kitabı tercih ettiğini anlayamadık. Tâhâ Huseyn'in mezkur kitabında, tercüme edilen eserinde dile getirdiği bazı görüşleri yumuşattığına mütercim de işaret etmiştir. Bununla beraber herhalde mütercim, Tâhâ Huseyn'in tövbesini(?) bir tür "takiyye" olarak yorumladığı için bu kitabı tercüme etmeyi tercih etmiş olmalıdır. Böyle bile olsa, internetten indirilebilen metnin arkasındaki, kitaba yöneltile suçlamalar ve Tâhâ Huseyn'in bunlara verdiği cevapları içeren zabıtlar ve Mahkeme kararından oluşan metnin tercüme eklenmesi bizce çok faydalı olurdu.

Eserin tercüme değerlendirmesini yaparken, internetten edindiğimiz nüshayı kullandığımızı belirtmekte fayda vardır. Tercüme karşılaştırmalarında verdiğimiz orijinal metinlerin kaynağı bu nüshadır.

Yine hatırlatılması gereken bir husus da şudur: Kitap tanıtımı için ayrılan yerin yeterli olmayacağını düşündüğümüzden, aşağıda sıralayacağımız ve bizce tercüme hatası olarak görülen maddeler, kitabın içindeki tercüme hatalarının tamamı değil, sadece -bizce- en çok göze batanlarıdır.

Türkçe ile ilgili hataların yanında, Tercüme ile ilgili hataların çeşitli başlıklar altında verilmesi hacmi artıracığından, çeşitlerine sadece isim olarak işaret edilip, Arapça orijinal metin, tercüme metni ve bizim doğru olarak gördüğümüz tercüme şeklinde sıralanarak verilecektir. Tercümeden kaynaklanan hatalar, metinde olmayan ifadenin tercümede bulunması, metindeki ifadelerin veya cümlelerin tercümede atlanması, kelimenin yanlış okunmasından dolayı yanlış tercüme, kelimenin manasının yanlış değerlendirilmesinden dolayı yapılan tercüme hataları, kelimelerin Arapça cümledeki fonksiyonlarının yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanan tercüme hataları olarak sıralanabilir. Metinler yerden tasarruf amacıyla mümkün olduğu kadar kısaltılarak verilmiştir. Zaman zaman rastladığımız fakat mürettip hatası olarak değerlendirdiğimiz yanlışlıklara ise bu değerlendirmede yer verilmemiştir.

1) Tercüme Hataları

Tercümesi “Bu iki yönlü atılım sayesinde Kureyş Arabistan’da, Romalılar, Farslar ve Habeşlilerin müdahalelerine karşı koyabilecek, bağımsız ve putperest özellik taşıyan siyasî bir birlik oluşturmaya çaba sarfediyordu.” (s. 47).

Doğrusu: “...Romalılar, Farslar ve Habeşlilerin ve bunların inançlarının müdahalelerine”

- -

Tercümesi: “Bu durum gerçekse -...- bu yeni medeniyetin.... kadim tarihsel bir kökten bahsetmesi mâkul bir durumdur.”(s. 48).

Doğrusu: “Bu durum gerçekse -....- bu yeni kentin...kadim tarihsel bir kök araması makul bir durumdur.”

Tercümesi: “Bu kıssayı İslâm dinî bir sebeple almış ve Mekke’de hem dinî ve hem de siyâsî nedenlerle kullanmıştır.” (s. 48).

Doğrusu: “Bu kıssayı İslâm, dinî bir sebepten ötürü kullanmış, Mekke(liler) de hem dinî hem siyâsî sebeple bunu kabullenmiştir.”

Tercümesi: “Râvilerin naklettiklerine göre şiir Adnânoğullarına dışarıdan intikal etmiştir.” (s. 49)

Doğrusu: “Râvilerin naklettiklerine göre şiir, Adnânoğulları içinde dolaşmıştır (Adnan oğullarına has olarak kalmıştır).”

Tercümesi: “İki isim dışında böyle bir sözü kabul etmemiz mümkün değildir.” (s. 49)

Doğrusu: “Biz böyle bir sözü (iddiayı) ancak tebessümle karşılarız.”

Tercümesi: “İslâm’dan önce Adnânoğullarına şiirin intikali teorisi...” (s. 49)

Doğrusu: “İslâm’dan önce şiirin Adnânoğulları arasında dolaştığı teorisi...”

...

Tercümesi: “Burada.... işaret edecek değiliz.” (s. 51)

Doğrusu: “Burada ... işaret ediyor değiliz.”

:

Tercümesi: “Şöyle bir itirazda bulunabilirsiniz: Ne var ki, lehçelerdeki farklılıklar, Kur’ân sonrasında meydana gelmiştir.” (s. 52)

Doğrusu: “Şunu söyleyebilirsin: Lehçelerdeki farklılıklar Kur’ân sonrasında da var olmaya devam etmiştir.”

Tercümesi: “Lehçe ihtilafının kesinlikle İslâm’dan sonra ortaya çıkan bir vakıa olduğunu; inkâr ediyor değilim.” (s. 52)

Doğrusu: “Lehçe farklılıklarının İslâm’dan sonra da gözle görülür bir gerçek olduğunu inkâr edecek değilim.”

Tercümesi: “... Ali’den başkasını tanımıyorum.” (s. 56)

Doğrusu: “... Ali’den daha fazla mahfuzatı olanı görmedim.”

Tercümesi: “.. bu yöntemden yararlanmak durumundayız..” (s. 61)

Doğrusu: “ ... etkilenmemiz kaçınılmazdır..”

Tercümesi: “Bizim düşünce sistemimiz zaman aktıkça kendini yenilemeyi bilmiş ve Batılılarla ilişki kurmakta pek hızlı davranmıştır.” (s. 61)

Doğrusu : “.... değişim konusunda daha gayretli olmuş ve ...”

Bu metnin tercümesinde, Arapça metindeki " " ifadesi "bir çırpıda" (s. 63) olarak tercüme edilmiştir. Halbuki, "hiçbir zaman" demektir.

Tercümesi: "Kimi müslümanlar, dünyaya ancak İslâm sayesinde hükümran olabileceklerini akıllarına koydular." (s. 63)

Doğrusu: "Bu insanlar müslümandılar ve dünyaya İslâm sayesinde hakim olabilmişlerdi."

Tercümesi: "Onların hayatları din ve siyasetle ilişkilidir ve biz bu ilişkiyi teessür diye niteliyoruz." (s. 21)

Doğrusu: "Onların hayatları, -anlattığımız gibi- din ve siyasetin sürekli etkisi altında olduğundan..."

Tercümesi: "Gösteriş yaparak barışa yanaşmak, insanların girdiği yere girip çıkmak, ..." (s. 66)

Doğrusu, "insanların girdiği yere girip çıkmak" değil "insanların girdiği İslâm dinine girmek" olmalıdır.

Yine 67. sayfada, "havayı gerginleştirmek veya üstünlük sağlamaktan zevk alan" ifadesinin doğrusu "intikamını aldığı anda veya galibiyet sağladığında" olmalıdır.

Tercümesi: "Belki de dinden etkilenen intihâl hareketi, Raşid Halifeler döneminde yükselme kaydetmiştir." (s. 81)

Doğrusu: "Belki de dinden etkilenen intihâl hareketi Raşid Halifeler dönemine kadar uzanmaktadır."

Tercümesi: "Bu kıssa, Kureyş'in bir sakınca görmeyerek, doğruluğuna veya dinî ilkelere riayet etmeksizin, şiire ne denli meyyal olduklarına dair çok çarpıcı bir örnektir." (s. 85)

Doğrusu: "Bu kıssa, Kureyş'in şiir intihâline, -doğruluğunu ve dinin ilkelerini göz önünde bulundurmadan ve bir mahzur

görmeksizin- ne kadar arzulu olduğuna dair doğru ve güçlü bir örnek sunmaktadır.”

Tercümesi: “Çünkü bu halifeler döneminde kelim tartışma ve konuşma için değil; Fars egemenliğini yıkan ve Bizans İmparatorluğu'nun elinden Şam, Filistin, Mısır ve Kuzey Afrika'nın bir bölümünü koparıp alan kılıç içindi.” (s. 90).

Doğrusu: “Çünkü, bu halifeler döneminde söz (otorite), delil ve dilin değil, Fars egemenliğini.... alan kılıcıydı.”

Tercümesi: “En iyimser tahminle, câhiliye vasfı verilen şiir, siyâsi ve dinî olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. O kadar ki, beytin ilk bölümünde siyaset varsa, diğer bölümünde mutlaka din vardır.” (s. 97)

Doğrusu: “Büyük bir ihtimalle câhilî adını verdiğimiz şiir siyaset ve din arasında paylaşılmıştı. Bir kısmı siyasî şiir iken, diğer kısmı da dinî muhtevalı şiir idi.”

Tercümesi: “Bunun ardından Abdülmelik, o mecliste bulunan akrabalarının ve Kureyşlilerin her birini giydirme sözü verdi.” (s. 114)

Doğrusu: “Bunun üzerine Abdülmelik, o mecliste bulunan akraba ve Kureyşlilerden her birinin ona elbise vermesini emretti.”

Tercümesi: “Bu şekilde sırf eski olduğu için kadîm olan tercih edilmektedir.” (s. 131)

Doğrusu: “Eskinin tercih edilmesi, bu açıdandır.”

Tercümesi: “Hucr b. ‘Adiyy, Ziyâd'ı zorda bırakınca, Ziyâd sadece Muhammed b. el-Eş'as'e itimat etmiştir.” (s. 135)

Doğrusu: “Ziyâd, Hucr b. ‘Adiyy el-Kindî’yi ele geçiremeyince, bu iş için sadece ona (Muhammed b. Eş’as) güvenmiştir.”

Tercümesi: “Evet, ancak Allah bize, yeniyi araştırmaktan kaçınıp eskiye tapınmayı insanlara hoş gösteren bir akıl tembelliği nasip ederse, böyle bir şey mümkün olabilir.” (s. 142)

Doğrusu: “... evet Allah bize de, insanlara yeniyi araştırmaktan kaçınarak eskiyi benimsemeyi hoş gösteren düşünce tembelliği vermiş etmiş olsaydı, buna inanır ve ikna olurduk.”

Tercümesi: “İnsanı bıkmaya noktasına getirinceye kadar cehalet şiddetlenmiş ve cîm, hâ ve lâm harfleri çoğalmıştır.” (s. 163)

Doğrusu: “(Şiirde), cîm, hâ ve lâm harfleri çokça kullanılmış, hatta bu c-h-l kökü bıktırarak kadar fazla bulunmuştur.”

2) Uzun ve/ya Anlaşılması Zor Cümle Örnekleri

1) Tercümenin bazı cümlelerini anlamak için aynı cümleyi birkaç kez okumak bile yeterli olmamaktadır. (Örnek olarak bkz. 59 sayfanın ilk paragrafının ikinci cümlesi. On satırlık bir cümledir ve anlaşılması oldukça zordur. Yine 74. sayfanın son paragrafındaki yaklaşık dokuz satırlık cümlede anlaşılması için uzun süre düşünmeyi gerektiriyor.)

2) “Bize **bahşedilmeyen budalalıktan** bolca nasiplenen kişileri ikna edebilir.” (s. 55)

3) “Her hâlde Zübeyrilerin asabiyetinin **bu beyitleri genişletip uzatması** ve Hassân’ın takdir hislerinin çerçevesini aşarak, Zübeyr asabiyetinin arzu ettiği yönde, ...” (s. 72)

4) ez-Zübeyr de Peygamber’in **ahdini yad etmek** ve dar günde Ensâr’ın gösterdiği dostluğa saygı duymak üzere...” (s. 73)

5) “... tartışmalar başladı ve bu tartışmalar neredeyse kavgaya **dönüşecek bir şekle dönüştü.**” (s. 90)

6) “...Kur’an ile Yahudi ve Hıristiyanların söyledikleri şeyler arasındaki **ilişkiye taarruz ediyorum.**” (s. 92)

7) “Onlar siyer verileri karşısında bilimsel duruş sergiliyorlar; **durdukları yerden kıpırdamıyorlar, ...**” (s. 93)

8) “Bunlar insanlara, Kur’ân ve hadis metinlerinin açıklanmasıyla ilgili sözlerin yanı sıra; siyer, meğâzi ve fetihlerle ilgili rivayetlerden, bilim ve gerçeğin değil, ancak hayal dünyasına sığabilecek pek çok kıssa anlatıyorlardı.” (s. 100)

9) “O tam bir **insiyakla şiir inşâ** edecektir.” (s. 103)

10) “Bilmiyoruz ki, Sa’d, Mâlik, Zeyd Menât, Temîm kimdir.” (s. 107)

11) “Şunu kesinlikle biliyoruz ki, fırka ve gruplar arasında, husûmet şiddetlenince, bu husûmetin en kolay aracı **kizb** olmaktadır.” (s. 119)

12) “Kimileri de bu orta derecedeki Kureyş asabiyetinden Ensâr’a sempati ve merhamet noktasına yaklaşanlar vardı.” (s. 71)

13) “Bunlar insanlara, Kur’ân ve hadis metinlerinin açıklanmasıyla ilgili sözlerin yanı sıra; siyer, meğazi ve fetihlerle ilgili rivayetlerden, bilim ve gerçeğin değil, ancak hayal dünyasına sığabilecek pek çok kıssa anlatıyorlardı.” (s. 100)

14) “... ancak bize **bahşedilmeyen budalalıktan** bolca nasiplenmiş kişileri ikna edebilir.” (s. 55)

Bunlar dışında çok az da olsa, zaman zaman metne küçük eklemeler ve küçük çıkarmalar yapılmıştır ki bunlara işaret etmeyi gerekli görmüyoruz.

Sonuç

Taha Huseyn Arapçası akıcı ve anlaşılır bir ediptir. Klasik kitaplarda gördüğümüz, dilbilgisi açısından kompleks, anlaşılması zor cümlelere, garip kelimelere onun eserlerinde sıklıkla rastlamayız. Aksine, o kolay anlaşılır bir üsluba sahiptir. Tanıtmaya çalıştığımız tercüme, hacmi ve yukarıda işaret ettiğimiz husus göz önünde bulundurulduğunda, beklenin üzerinde hatalarla dolu bir tercüme olarak görünmektedir. Bir de buna Türkçe kullanımı ile ilgili hatalar eklendiğinde durum daha da vahim bir hal almaktadır. Bu yüzden tercümenin başarılı sayılmasının zor olduğu söylenebilir.

Kitap hem muhtevası hem de sebep olduğu polemikler itibarıyla kaynak mahiyetini taşımaktadır. Böyle bir eserin tercümesinde çok daha titiz davranılması gerekmektedir. Aynı zamanda yayıncıların, özellikle kaynak eserler hususunda daha titiz davranmaları gerektiği aşikardır. Yayınlanması düşünülen eserler mutlaka ciddi bir inceleme ve değerlendirmeden sonra okurla buluşturulmalıdır.